

בענין ספק ספיקא

ביאור רש"י במתניתין דף ב.

איתא במתניתין ב. בתולה נשאת ליום הרביעי, שאם היה לו [לחתן] טענת בתולים היה משכים לבית דין לבוקר [החמישי]. הסביר רש"י, "ומתוך שיבא לבית דין יתברר הדבר כשיצא הקול שמא יבואו עדים". רש"י לא כתב אלא "יבואו עדים". ומצד הסברא אין צריך שיבואו עדים שזינתה ברצון, דאפילו אם יבררו שהזנות היתה תחתיו ג"כ אסורה דשוב ליכא ספק ספיקא, כי אם ספק אחד, שמא תחתיו זינתה. הס"ס הוא שמא זינתה תחתיו או לא, ואת"ל תחתיו דילמא אונס היתה ועדיין מותרת לבעלה. כתב תוס' הרי"ד שיחקרו הב"ד מתי זינתה, שמא תחתיו זינתה ואסורה לו. אכן תוס' ד"ה שאם הביאו בשם רש"י, שמתוך כך יתברר הדבר ויבואו עדים שזינתה ברצון.

הסביר בספר ברכת אברהם, ששני הפשטים בפירוש"י תלויים במה נקרא ס"ס שאפשר לבררו. דעת רעק"א בשו"ת מהדורא קמא עז' ונודע ביהודה, הובא בפתחי תשובה יו"ד סי' קי' ס"ק לה' ס"ל שאם יכולים לברר רק ספק אחד אז אין צריך לברר, וזה לא נקרא ס"ס שאפשר לבררו צריך לבררו לפי שיטות אלה. אכן הש"ך שם בכללי ס"ס אות לה' ס"ל דאף אם אפשר לברר ספק אחד צריך לברר.

ויוצא דשיטת רעק"א ונודע ביהודה היא כפי שהובאו דברי רש"י בתוס', שהעדים מבררים שזינתה ברצון, שאם יתברר רק ספק אחד לא מיקרי ס"ס שאפשר לבררו, ותהא מותרת מדין ס"ס רגיל. רש"י על המשנה ותוס' הרי"ד (וגם רש"י על הרי"ף כן) שכתבו שהעדים מעדים שזינתה סתם, ס"ל כש"ך שאם אפשר לברר רק ספק אחד חייב לברר, ומיקרי ס"ס שאפשר לבררו וצריך לבררו.

ביאור ר"ת על המשנה

כתבו התוס' ד"ה שאם בשם ר"ת שתקנת המשנה שבתולה נשאת ליום הרביעי היא לא פלוג, משום אשת כהן ופחותה מבת ג' שנים ויום

אחד דאמרינן לקמן ט. דאסורות בטענת בתולים משום דאין כאן אלא ספק אחד. ובאמת שאר נשים בעולם הן מותרות לבעליהן אפילו אם יש לו טענת פתח פתוח, והוא אינו נאמן בגלל הס"ס, ובאמת אין טעם לשאר נשים להנשא ביום רביעי כי אין לבעלן נאמנות. אכן משום דלא פלוג רבנן, תקנו שכל בתולה נשאת ביום רביעי.

מה היא סברת ר"ת לחלוק על רש"י ומרחיק לכת להסביר את המשנה בדרך 'לא פלוג'? כתב הכתב סופר יו"ד סי' כז' ד"ה וזאת בשם אביו החתם סופר שנחלקו רש"י ור"ת בדין ס"ס שאפשר לבררו. רש"י ס"ל כרשב"א, הובא בש"ך יו"ד קי' כלל ס"ס כלל לה' דכל היכא דאפשר לברר ע"י בדיקה אין להתיר. ור"ת ס"ל כתרומת הדשן ורמ"א שם סעיף ט' שמתירים בלי בדיקה. ולכן ר"ת מוכרח להסביר את המשנה בדרך 'לא פלוג', כי באמת רוב עובדות הם כי האי גוונא, שהם ס"ס שאפשר לבררם אבל אין צריך לבררם. אז למה צריך בתולה לינשא ביום רביעי, כיון שאין החתן נאמן בין כה ובין כה? אע"כ משום שני העובדות שיש רק ספק אחד והבעל נאמן לאסור, התקינו שכל בתולות נישאות ביום הרביעי. אכן רש"י ס"ל שס"ס שאפשר לבררו אסור, וממילא כל בתולות נישאות ביום הרביעי כי אפשר שיבואו עדים. ולפי דברי רש"י המובאים בתוס' שהם יעידו שזינתה ברצון אז יהיה אסור, או כפי רש"י עצמו וגם תוס' הרי"ד שכתבו שמעידין רק שזינתה, זה מספיק ליקרא ס"ס שאפשר לבררו, ואסור לפי שיטת רש"י.

בדין ס"ס שאפשר להתברר

אפשר להסביר במה נחלקו רש"י ור"ת לגבי ס"ס שאפשר להתברר, והוא תלוי בלמה ס"ס מותר. הגמרא לקמן ט. קבעה דס"ס מותר ולא הסביר למה. הרשב"א בשו"ת חלק א' סי' תא' ס"ל דמותר דהוא כרוב ומדין רוב, וס"ס עדיף מחזקה דרובא וחזקה רובא עדיף (קידושין פ.). והפשטות הוא דהיינו רובא דליתא קמן. אומנם כתב הריב"ש בשו"ת סי' שעב דמועיל מדין רובא דאיתיה קמן, שיש שלש צדדים של הספק לפנינו שהולכין לקולא (ועיין קונטרס הספיקות). בין כה ובין כה, ס"ס מותר משום רוב, דליתא קמן או דאיתא קמן.

שיטת הרמב"ם בס"ס

הרמב"ם הלכות טומאת מת ט: יב ס"ל שספק דאורייתא מדאורייתא לקולא, ומדרבנן לחומרא, ובס"ס רבנן לא החמירו. הרשב"א ס"ל דספק

דאורייתא לחומרא מדאורייתא. הספר חרדים כתב שהמקור לזה הוא "ובחרת בחיים". אכן הרמב"ם ס"ל דמקור לדינו הוא קידושין עג., דממזר ודאי אסורה תורה ולא ממזר ספק, וממילא למדין בנין אב לכה"ת דספק דאורייתא לקולא מדאורייתא. הקשה עליו השב שמעתתא, דלא מצינו כן אלא בממזר, אבל בשאר איסורי תורה לכאורה ספקס אסור מדאורייתא. אלא שהרמב"ם עצמו בתשובה¹ כתב שספק ממזר מקור הוא לכל ספק דאורייתא דמדאורייתא מותר, אלא שהשב שמעתתא לא היה לו שו"ת הרמב"ם. כתב החוות דעת, דלרמב"ם צריך להחמיר בספק מצות דאורייתא, ולא היקל הרמב"ם אלא באיסורים שיש מקור דספיקם לקולא מדאורייתא.

הסבר הרב הגרי"ד זצ"ל

הרב הגאון ר' יוסף דוב הלוי סלובייצ'יק זצ"ל ביאר מהלך שלישי למה ס"ס מותר, והוא, דאין לידת הספק בעובדא דספק ספיקא. כתב הרשב"א ביצה ג: בסוף ד"ה נתערבה "ומדברי ר"ת ז"ל נלמוד דכל ספק ספקא אפי' בדבר שיש לו מתירין מותר לאלתר דהא טעמא דברייתא דקתני נתערבה באלף כולן אסורות משום דהוי דבר שיש לו מתירין ואפי' באלף לא בטיל ואפ"ה דוקא ודאי אבל ספק לא, וטעמא משום דכל שהוא בספק ספיקא התר גמור משוי' ליה". ר' יהושע פוסל בחד רובא ביוחסין, אכן מכשיר בס"ס (כתובות יד.), ולפי דברינו יש להסבירו דמתיר בס"ס משום דאין לידת הספק, אלא היתר גמור הוא, וכ"כ הרשב"א בתשובות (ח"א סי' תא).

ר"ת לשיטתו

ממילא אפשר להסביר ולחדש דהיינו ר"ת לשיטתו, דכאן בכתובות ס"ל לר"ת דס"ס שאפשר להתברר מותר, דאין כאן לידת הספק, ואין כאן דבר להתברר. כוחו של ס"ס הוא כ"כ חזק דמועיל אפילו נגד דשל"מ, כי אין טעם לחכות לדבר התיר (דהיינו עד שיאכלנו באיסור יאכלנו בהיתר כמש"כ רש"י ביצה ג:), כי הוא כבר מותר ואין כאן ספק הנצרך לפשוט, והיינו ר"ת לשיטתו. אכן אי סבירא לן כרשב"א דס"ס מועיל מדין רוב, בס"ס שאפשר להתברר יהא אסור עד שיתברר. וכן פסק החמבר יו"ד א:א,

¹ עיין רשב"א קידושין עג. שכתב הרשב"א כן בשם תשובת הרמב"ם, אומנם לא נמצא תשובת הרמב"ם כזה.

שאם אפשר לברר הרוב, חובה לבררו. ואחרי הדברים האלה, מצאתי חידוש זה בחזון יחזקאל כתובות א:א.

קשיא על הרב זצ"ל

ויוצא לנו קושיא עצומה על הרב זצ"ל, שהרמ"א יו"ד קי:ח פסק שיש להחמיר אף בס"ס אם לא לצורך. ומשמע דס"ל דאיכא לידת הספק אפילו בס"ס, דאלת"ה אין מקום להחמיר לכתחילה בס"ס. ומצד השני בסעיף הבא הרמ"א התייר ס"ס נגד חזקת איסור, ואין זה אלא כשיטת ר"ת דאין לידת הספק בס"ס. וביאר הרב זצ"ל, דרמ"א אזיל לשיטת הרשב"א דס"ס מותר מטעם רוב, ורובא וחזקה רובא עדיף. וזה גם מסביר למה ס"ל לרמ"א דאין ס"ס מועיל נגד דשל"מ, דאין רוב מועיל נגד דשל"מ. אכן דברי פליאה הם, כי הרמ"א פסק דס"ס שאפשר להתברר מותר, וסברתו הוא דאין לידת הספק בס"ס, כשיטת ר"ת. והרב זצ"ל לא הסביר הענין דס"ס שאפשר להתברר. וא"כ קשה להסביר הרמ"א דאזיל לשיטת הרשב"א דס"ס מותר מטעם רוב, וכ"ש דרשב"א ס"ל דס"ס שאפשר להתברר אסור, ורמ"א ס"ל דמותר. הש"ך כתב דכל הפוסקים ס"ל דס"ס שאפשר להתברר מותר חוץ מן הרשב"א, ופסק דאם אפשר החמיר תחמיר, אבל מעיקר הדין הכל מותר.

פשט חדש בשיטת הרמ"א

יש להסביר שיטת הרמ"א בכה"ג: באמת הרמ"א ס"ל כר"ת, דס"ס אין לידת הספק, וממילא מתגבר על חזקה, ומותר אפילו היכא דאפשר להתברר, וגם באמת מתגבר על דשל"מ לפי הרמ"א, כי כאשר מסתכלין על לשון הרמ"א יו"ד קי:ח שרק מחמירין כשאין צורך להקל, משמע דמעיקר הדין מותר דאין כאן לידת הספק ואין כאן ס"ס, ומועיל אפילו נגד דשל"מ, רק מדרבנן כשיש אפשרות לחכות למחר, מחמירין. וזה מסביר כל שלשה הנקודות בשיטת הרמ"א; ס"ס במקום חזקה, ס"ס שאפשר להתברר, וס"ס במקום דשל"מ.

בדין ס"ס מוציא ממון

משמע מתוס' ט: ד"ה אי דס"ל דס"ס מוציא ממון, וכן הבין הפני יהושע, נגד השב שמעתתא (שמעתא א פרק כד) בהבנתו בתוס'. וגם זה תלוי בסברת ס"ס, דאי מועיל מטעם רוב, הרי אין הולכין בממון אחר הרוב (ב"ק כז:). ואי ס"ס הוא משום עדיף מרוב וחשיב כאילו אין כאן לידת

הספק, שפיר אזלינן לקולא אפילו בממון. ולפי הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא מדאורייתא ואסור משום דרבנן גזרו, וס"ס מותר משום דלא גזרו ביה, בס"ס בממון אין להקל, כי קולא לזה חומרא לזה.

בדין ס"ס בברכות

ומו"ר הרב מנחם גנק שליט"א הסביר ס"ס לגבי ברכות. נחלקו הפוסקים אם מותר לברך במקום ס"ס. המחבר או"ח תפט: ח פסק דאם הוא מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר, יספור בשאר ימים בברכה. וביאר המשנה ברורה ס"ק לח' דטעמו משום ס"ס, שמא לא דילג, ואפילו דילג, דילמא הילכת כמ"ד כל יום ויום מצוה בפני עצמו. וא"כ אין לידת הספק בס"ס, וראוי הוא לברך. אכן אם ס"ס הוא מדין רוב, או דרבנן הקילו בס"ס, בספק ברכה לבטלה שלרמב"ם יהא 'לא תשא את שם ה'—להיך לשוא' דאורייתא (תוס' ר"ה לג. ס"ל דהוא מדרבנן), אולי אין לו לברך.

עושינן ס"ס לכתחילה

הש"ך כללי ס"ס בקצרה אות לו' כתב שאין לנו לבדות שום ס"ס מעצמינו אא"כ הוא מוזכר בפוסקים. אמנם מרו"ר הרב שכטר שליט"א ס"ל דאם ס"ס חשיב כלא היה לידת הספק, אולי אין קפידה מלעשות ס"ס לכתחילה. אכן אם הוא מצד רוב או דרבנן לא גזרו עליו, לכאורה יש קפידא שלא לגרום ס"ס לכתחילה. שיטת הש"ך כללי ס"ס כלל כז' פליג ארמ"א, וס"ל דלא אזלינן בתר ס"ס במקום חזקת איסור, וכ"כ הט"ז קי: טו בשם משאת בנימין. ומצד השני, הש"ך פסק בכלל לה' דס"ס שאפשר להתברר מותר. הסביר הרב זצ"ל, דהש"ך ס"ל שיש לידת הספק בס"ס, אלא שיש רשות בידו להכריע בו לקולא, ואין לו רשות להכריע לקולא נגד חזקת איסור. ויש להקשות לפי הסביר, למה ס"ל לש"ך דס"ס שאפשר להתברר מותר ואין צריך לבררו? הוה ליה להחמיר, דאין לו רשות להכריע לקולא במקום שאפשר להתברר! ובאמת הש"ך כתב דהיכא דאפשר להתברר וביררו והחמיר, לא הפסיד, כ"כ בקצרה סוף כלל לה'. ואין זה אלא חומרא בעלמא, אבל מעיקר הדין ס"ל דס"ס שאפשר להתברר מותר. ואולי אפשר להציע דש"ך ס"ל דס"ס מתור משום דאין לידת הספק, ואין זה אלא כשאינו נגד חזקה, משא"כ במקום חזקה יש לידת הספק, ואין לו רשות להכריע נגד חזקת איסור.

בדין ספק טומאה ברשות היחיד

עוד הקשה מרו"ר הרב גנק שליט"א, דא"כ הוא דס"ס מותר משום דאין לו לידת הספק, אמאי אמרינן דספק טומאה ברשות היחיד טמא אפילו בס"ס? ותירץ דהוי גזירת הכתוב, ואע"פ דבכה"ג אין לידת הספק בס"ס, בטומאה לא אמרינן הכי.

דין ס"ס נגד דשל"מ

הזכרנו דרמ"א החמיר בס"ס באפשר להתברר ובדשל"מ. אכן, הרמ"א בהלכות חדש יו"ד רצג:ג פסק שאפשר להתיר ספק חדש משום ס"ס, שמא הוא משנה שעברה, ואת"ל משנה זו, דילמא נשרש קודם העומר. הקשה עליו הש"ך סי' קי:נו דחדש הוי דשל"מ, ורמ"א (קי:ח) החמיר בכה"ג, ובהלכות חדש היקל. ותירץ, דדוקא בתערוכת החמיר, משא"כ בחדש דשמא אין כאן חדש כלל, כה"ג לא אסרינן בדשל"מ.

שם אונס חד הוא

בגמרא ט. תירוצ' השני בגמרא הוא דפ"פ נאמן לאוסרה עליו מיירי באשת ישראל דקביל אבוה קידושין בפחות מג' שנים ויום אחד, וזה ספק אחד שמא באונס שמא ברצון ואסורה אם טען פ"פ, דע"כ הביאה היתה תחתיו דפחות מג' שנים ויום אחד הוא כנותן אצבע בעין וכו' (גדה מד:). הקשו התוס' ד"ה ואי, דעדיין ס"ס היא, ספק אונס ספק רצון, ואת"ל ברצון, דילמא נבעלה כשהיא קטנה, ופיתוי קטנה אונס הוא (יבמות סא:). ויש לתרץ, דהנה הרמב"ם איסורי ביאה ג:ב ס"ל דפיתוי קטנה לאו אונס הוא, וכתב התורת שלמים דרמב"ם פסק כירושלמי דפיתוי קטנה לאו אונס הוא. והראב"ד הקשה ארמב"ם מסוגיא דיבמות. ותירץ המגיד משנה דהרמב"ם הכריח כן מכח קושיית התוס' כתובות דף ט. ואפשר להוסיף, דבאמת הסוגיא דדף ט. סבירא דפיתוי קטנה לאו אונס הוא, ופליג אסוגיא דיבמות הנ"ל. כתבו הבית יעקב וחתם סופר יו"ד סי' קסד' דהרמב"ם מחלק בין קטנה שלא הגיעה לעונת פעוטות שפיתויה אונס, לבין קטנה שהגיעה לעונת פעוטות שאין פיתויה אונס.

תירוצ' התוס'

תירצו התוס', דשם אונס חד הוא. פירוש, דהספק הראשון הוא שמא באונס ושמא ברצון, והספק השני, דאפילו את"ל דברצון היתה דילמא

היתה בשעת קטנותה, ועל פי דין נקרא אונס. ויוצא ששני הספיקות נובעות מדין אחד, אולי היתה ביאתה באונס. ואפשר להסביר לדברי הרשב"א דס"ס מועיל מטעם רוב, אין זה רוב ממש כי אינו כמו הספק "שמא תחתיו שמא אינה תחתיו, ואת"ל תחתיו שמא באונס היתה", ששני הספיקות נובעות מסברות שונות, דהיינו 'אינו תחתיו' ו'אונס', משא"כ הכא ששני הצדדים נובעים מדין אחד, אונס. או שאפשר להסביר אליבא דר"ת דס"ס כל כך חזק דאין לידת הספק, אין אותו חוזק כן בס"ס ששני הצדדים נובעים מאותו דין. אומנם תרומת הדשן פסקים סי' קל' כתב בפשטות דאמרינן ס"ס בשם אחד. הש"ך יו"ד קי' כללי ס"ס כללים יא—יב כתב דגם תרה"ד ס"ל דאין אומרים ס"ס בשם אחד, ורק במקום שיש סיבת מתיר בספק אחד יותר מן האחר אמרינן ס"ס אפילו בשם אחד.

הפרי מגדים (משבצות זהב יו"ד יז:ב) כתב להוכיח דהרמב"ם ס"ל דאמרינן ס"ס אפילו משם אחד. דמרב"ם פסק דפיתוי קטנה לאו אונס הוא, וכתבנו בשם המ"מ דטעמו משום קושיית התוס', דאפילו קדשה אביה פחות מג' שנים ויום אחד הוא ס"ס. אומנם כתב רעק"א בהגהות פרמ"ג וגם בחידושי רעק"א יו"ד טו:ג דדוקא בכה"ג שהם שני אופני היתר אונס, דהיינו מטעם אנוסה במציאות או מטעם הלכה דפיתוי קטנה אונס, אבל שניהם במציאות או שניהם בהלכה אף הרמב"ם ס"ל דס"ס כה"ג לא אמרינן.

רמ"א בהלכות חדש

כבר הבננו דרמ"א יו"ד רצג:ג פסק "מ"מ כל סתם תבואה שרי לאחר הפסח מכח ספק ספיקא, ספק היא משנה שעברה, ואת"ל משנה זו, מ"מ דלמא נשרשה קודם העומר." ותמה עליו רעק"א מתוס' כתובות ט., דס"ס משם אחד לא אמרינן, והא בחדש פסק הרמ"א דמותר מטעם ס"ס משם אחד, דילמא משנה שעברה, ואפילו משנה זו, דילמא נשרשה קודם העומר, דהכל הוא ספק אחד, ספק שמא קודם העומר שמא אחר העומר.

ותירץ הערוך השולחן רצג:טז "דיש נ"מ בין שני הספיקות דאם הוא משנה העברה אין מביאין ממנו את העומר דבעינן ראשית קצירך ולא סוף קצירך כדאמרינן ר"פ כל המנחות ע"ש ואם הוא משנה זו מביאין ממנו את העומר וכללא הוא בספק ספיקא דכל שיש נ"מ בין הספיקות באיזה פרט לדינא אף שאינו נוהג בזממה"ז חשיב לה ספק ספיקא", וזה מתרץ דברי הרמ"א בטוב טעם ודעת. הרב זצ"ל תירץ אחרת, דאמרינן במנחות ט:ט:

"בעי ר"ש בן פזי שיכולת שהביאה שלישי קודם לעומר ועקרה ושתלה לאחר העומר והוסיפה, מהו? בתר עיקר אזלינן ושרייה עומר או דלמא בתר תוספת אזלינן ועד שיבא עומר הבא." הגמרא הביאה ציור שהעיקר היא היתר והתוספת אסורה. ויש לשאול למה נקטה הגמרא "והביאה שלישי", שבעומר שיעור ההיתר הוא ההשרשה ולא הבאת שלישי. פירש רש"י, דלהכי נקט שלישי, דחשיב גמר פרי, ומקימי הכי הוי כשחת בעלמא ולא מהני עומר למשרייה. והסביר הרב זצ"ל, דהא עומר מתיר בהשרשה היינו דוקא בעודה זרועה ומחוברת לקרקע, אבל כשנתלשה בעי שלישי, דהרי בהשרשה אין כאן שם אוכל ותבואה, דאינה אלא שחת בעלמא. והעומר מועיל לתבואה שנשרשה ולא הגיעה שלישי שמונע השחת מליגדל לחדש, ואינו מתיר התבואה באמת, דעדיין לא חל שם האיסור, דלא שייך איסור חדש על שחת. וההיתר הזה הוא מיוחד אך ורק בתבואה מחוברת לקרקע. אכן יש דרך אחרת, דאם נתלשה התבואה לא חל ההפקעה המיוחדת לתבואה מחוברת, אלא צריך מתיר לאוכלה, ולזה צריך שיגדל שלישי, שיהא לה שם פרי, וזהו מה שפירש רש"י, דאי עקרה קודם הבאת שלישי ואז מקריב העומר, לא חל שום היתר על התבואה, דאינה אלא שחת בעלמא, ובשוב שתלה וגדלה ודאי כל הגדלים אסורים. אכן כאשר הביאה שלישי וחלה עליו היתר של אוכל, שפיר שאלה הגמרא דדילמא בתר עיקר אזלינן ואף התוספת מותר.

וא"כ חזינן מגמ' שיש שני מיני היתר של העומר, אחד שמתיר את האוכל של חדש, ואחד של זרעים המחוברים, שמפקיע ממנו מליעשות חדש. ובזה יש לתרץ קושיית רעק"א ארמ"א, דרמ"א יש לו ס"ס בכל תבואה, דילמא משנה שעברה וקרוב מתיר אפילו איסור חדש משנה זו. אכן, אולי נשרש קודם העומר ובזה איסור החדש לא יוכל לחול כי אין זה תבואה אלא שחת ולא אוכל. וא"כ אין זה ס"ס משם אחד, כי שני מיני היתרים הם ושני ספיקות נינהו. הערוך השולחן הסביר במה שונות הספיקות למעשה, והרב זצ"ל הסביר היאך הם שונות בעצם.

ס"ס המתהפך

כתב הכרתי ופלתי יו"ד קי' להסביר תירוץ התוס' למה לא הוי ס"ס, דהיינו משום שאינו מתהפך. משום שאם נתחיל מספק השני, דהיינו ספק אונס ספק רצון, שוב א"א להסתפק ולומר 'את"ל ברצון שמא קטנה היתה', שאם ברצון היתה ודאי שגדולה היתה, דאי קטנה הרי פיתוי קטנה אונס הוא.

כתב הש"ך יו"ד סי' קי' כללי ס"ס כלל יג' בשם האגור שכתב שכן ראה בתוס', ושכח איה מקומו, ואולי הוא התוס' ישנים לקמן ט: אות א' דס"ס צריך להתהפך. וכתב הש"ך כללי ס"ס אות טו' בשם רמ"ע מפאנו הסברא להצריך ס"ס להיות מתהפך, והוא, דלא ידעינן מאיזה צד נתחיל. ולפי זה כתב הפרמ"ג (שפתי דעת יו"ד קי:טו) דס"ס בדין דרבנן אין צריך מתהפך. וכתב עליו רעק"א בהגהות דאין דבריו מוסכמים.

הכרתי ופלתי הוא נגד השיטה מקובצת ט., כי לקמן ט: התוס' ד"ה אי לא כתבו כתוס' ישנים שם לתרץ למה מפסידה כתובתה, הרי יש כאן ס"ס, ספק בקי ספק אינו בקי, ואת"ל בקי, שמא באונס שמא ברצון, ותירצו התוס' ישנים דאין זה ס"ס דאינו מתהפך, דאי תחילה מסתפקינן שמא באונס שמא ברצון, שוב ליכא להסתפק שמא אינו בקי בפתח פתוח. והתוס' תירצו אחרת, חדא דספק באונס לא הוי ספק, דשמא נאנסה קודם נישואין והרי כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, ואפילו למ"ד דיש לה מנה, הרי נאמן עכ"פ להפסידה מנה. ועוד, רוב בנ"א בקיאינן בפתח פתוח הם, ומצטרף הרוב עם חזקת ממון שלו, ושוב אין כאן אלא ספק אחד, שמא באונס שמא ברצון. ומכאן הוכיח השטמ"ק דדעת התוס' הוא דאין צריך ס"ס מתהפך. ובאמת כתב הפרי חדש דהאי כללא דס"ס צריך להיות מתהפך לא היה ולא נברא.

הקשו התוס' ט. ד"ה ואי בעית אימא דבין באשת ישראל בין באשת כהן יש ס"ס, שמא באונס שמא ברצון, ועוד, שמא אינה דרוסת איש אלא מוכת עץ, או שמא תחתיו שמא לא היתה תחתיו, ועוד שמא מוכת עץ היא. ותירצו התוס' דאין להסתפק במוכת עץ כל זמן שהיא אינה טוענת כן, דאין גנאי בטענת מוכת עץ אני. ולפי ר' חננאל ורי"ף דמוכת עץ פתחה סתום (אלא שאין לה דמים) לק"מ, דהרי טענתו הוא פתח פתוח מצאתי, ואם היא מוכת עץ הרי פתחה סתום.

ותירץ השטמ"ק דהאי ס"ס אינו מתהפך, דאם נתחיל בספק אונס ספק רצון, אין לומר ואת"ל רצון דלמא מוכת עץ היא, שאם היתה ברצון ע"כ דרוסת איש היא. וא"כ מוכת דדעת התוס' הוא דאין צריך ס"ס להתהפך.

הכרתי ופלתי יו"ד קי' בבית הספק והפרמ"ג שם אות יד' תירצו ע"פ הש"ך שם כלל טו', דדוקא באין סברא להתחיל מספק אחד יותר מן האחר אם אינו מתהפך אינו ס"ס, דמהיכא תיתי להתחיל מספק זה כשאפשר להתחיל מספק השני. אכן אם מסתבר יותר להתחיל מספק אחד יותר מן האחר, שפיר אמרינן ס"ס אע"פ שאינו מתהפך. ולפי זה באשת ישראל, יש

לדון קודם אם נבעלה כלל, או שלא נבעלה אלא מוכת עץ היא, ורק אח"כ יש לדון אם היתה באונס או ברצון, ושפיר הוי ס"ס אע"פ שאינו מתהפך. וא"כ א"א להוכיח מכאן דתוס' ס"ל דאין צריך ס"ס מתהפך, כיון דהסברא נותנת להתחיל מאחד מן הספיקות. וא"כ גם אפשר לדחות הראיה מתוס' ט: ד"ה אי, דמיירי במסתבר להתחיל מספק אחד יותר מן השני. דיותר מסתבר להסתפק מתחילה אם הוא בקי בפ"פ או לא, ורק אח"כ לדון אם היתה באונס או ברצון. וא"כ אפשר דבאמת התוס' ס"ל דס"ס צריך להתהפך, אלא דהכא דמסתבר להתחיל מספק אחד לא הצריך.

ועיין חידושי רעק"א ט. ד"ה ולפי זה, דס"ל דתוס' לא הצריכו ס"ס המתהפך, וזהו הפשטות בתוס' ט. וגם ט:, אא"כ דוחים ראה זו כדברי הכרתי ופלתי ופרמ"ג לפי כללי הש"ך.